

העגלה הערופה והדם הנקי-קריאה ישירה של הפרשה

אליעזר דניאל יסלזון

תקציר

המאמר מנסה לעמוד על ייעודה של מצוות העגלה הערופה, מתוך בחינת מקום כתיבתה המיוחד של המצווה בפרשת שופטים.

לאחר קביעת ייעודה של המצווה, נעשה ניסיון להסביר את חמש מצוותיה המפורטות של העגלה הערופה. ההסבר מתבסס על המשמעויות השונות של הביטוי המוביל 'הדם הנקי'.

הביטוי המוביל מופיע ארבע פעמים בפרשת שופטים. כל מופעיו קשורים להלכות הרוצחים שבפרשתנו, הרוצח בשוגג, הרוצח במזיד, והרוצח העלום המחייב הבאת העגלה הערופה.

א. מצוות העגלה הערופה

מצוות עגלה ערופה נכתבה בסוף פרשת שופטים בדברים פרק כא. להלן הפרשה מחולקת לפרטיה.

פתיח ורקע

(א) כִּי־יִמְצָא חֲלָל בְּאֶדְמָה אֲשֶׁר ה' אֱ-לֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נָפֶל בְּשָׂדֶה לֹא נֹדַע מִי הִכָּהוּ:

מדידת הזקנים והשופטים והשיוך לעיר הסמוכה
(ב) וַיֵּצְאוּ זִקְנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמִדְּדוּ אֶל־הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הַחֲלָל:

עגלה ערופה, הבאתה ועריפתה בנחל האיתן

(ג) וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֵבָה אֶל־הַחֲלָל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא עֲגֹלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא־עִבְדָּה יָהּ אֲשֶׁר לֹא־מִשְׁכָּה בָּעַל:

(ד) וְהוֹרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת־הָעֲגֹלָה אֶל־נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע וְעָרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֲגֹלָה בְּנַחַל:

גישת הכהנים ורחיצת ידי הזקנים

(ה) וּנְגָשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּגֵי לֹוֹי כִּי בָּם בָּחַר ה' אֱ-לֹהֶיךָ לְשָׂרְתוֹ וּלְבַרְךָ בְּשֵׁם ה' וְעַל־פִּיהֶם יְהִי כָל־רִיב וְכָל־גִּנְעַת:

(ו) וְכָל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא הַקְּרֵבִים אֶל־הַחֲלָל יִרְחְצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הָעֲגֹלָה הָעֲרוּפָה בְּנַחַל:

הוידוי

(ז) וְעָנּוּ וְאָמְרוּ יְדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ:

(ח) כִּפְרֹ לַעֲמֹךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ ה' וְאַל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם:

סוף דבר

(ט) וְאַתָּה תִּבְעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקֶּרְבְּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי ה':

ב. הבעיות העולות מקריאת פרשת העגלה הערופה

פרשת עגלה ערופה מהווה אתגר פרשני לא פשוט. מחד גיסא מדובר בפרשה קצרה ומובנת. תשעה פסוקים במעבר שבין פרשת שופטים לפרשת כי תצא, עם ביטויים מובנים ופשוטים.¹ מאידך, אנו קוראים ולא נחה דעתנו. יש כאן מתח מובנה בין הבנת הפסוקים ככתבם, להפנמה של יעדי הציווי של עגלה ערופה, והבנת פרטי המצווה.

אנו מבחינים בחמישה פרטים במצוות העגלה הערופה. שתי מצוות המגדירות את המסגרת, ועוד שלוש מצוות המגדירות את טקס העריפה עצמו.

המסגרת,

1. לקיחת עגלה שלא עלה עליה עול

2. עריכת הטקס על גדות נחל איתן שלא נעבד

פרטי הטקס,

1. עריפת העגלה

2. רחיצת ידי הזקנים

3. הוידוי

עם קריאת פרשת העגלה הערופה, עולות על הפרק שתי שאלות יסודיות,

1. מה מטרת המצווה ויעודה.

2. כיצד משתלבים פרטי המצווה עם יעודה ומטרתה.

נסה להציע פתרונות לשאלות אלה, מתוך קריאתה הישירה של הפרשה.

אותה אל נחל שהוא שוטף בחזקה, וזהו איתן האמור בתורה. פשט הפסוק על פי איזכורו בספר תהילים נוטה לכיוון פירושו של הרמב"ם. (תהילים עד), 'טו) אָתָּה בִקְעַת מַעַיִן וְנַחַל אֵתָּה הַזֹּבֶשֶׁת נַהֲרֹת אֵיתָן:

¹ נראה שרק ביטוי אחד גורם למחלוקת ראשונים, הביטוי נחל איתן. על פי רש"י מדובר בנחל מסולע ויבש, כפי שכתב בפירושו כאן (ד) אל נחל איתן - קשה שלא נעבד. לעומתו סבור הרמב"ם שמדובר בנהר שוצף, כפי שכתב בהלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ט הלכה ב, 'ומורידין

ג. מיקומה של פרשת העגלה הערופה מורה על ייעודה של המצווה

נפתח בבחינת מיקומה של פרשת העגלה הערופה בפרשת שופטים. פרשת העגלה הערופה חותמת את פרשת שופטים. הפרשה נכתבת בין הלכות הציבור שבפרשת שופטים, לבין הלכות היחיד שבפרשת כי תצא. שהרי בפרשת שופטים אנו מצווים במספר מצוות המוטלות על הציבור. לדוגמה אנו מצווים למנות שופטים ושוטרים, אנו מצווים לבסס את מעמדו של בית הדין בירושלים ולקיים את כל הלכות העדות, אנו מצווים על מינוי המלך ועל זכויות הכהנים והלוויים, ואנו מצווים להתרחק מכל הקוסמים ומאחזי העיניים ומכל נביאי השקר. בפרשה אנו קוראים גם את הלכות הרוצח במזיד והרוצח בשוגג וכן את הלכות העדים הזוממים.

בסיומה של הפרשה אנו לומדים את הלכות המלחמה. הלכות אלה פותחות בציונם של מי ששבים מהמלחמה, מכאן עוברים להלכות המצור במלחמה, ולבסוף מובאת פרשת העגלה הערופה. מכאן ואילך בפרשת כי תצא, מדובר בעיקר בהלכות היחיד. דין אשת יפת תואר. הלכות הבכור, בן סורר ומורה ועוד מצבור ענק של 74 מצוות.²

מתוך בחינת המצוות המוזכרות בפרשת שופטים, נראה שהמקום המתאים ביותר לשילובה של פרשת העגלה הערופה היה בסמוך לפרשיות הרוצח שבפרק י"ט. מדובר בשתי פרשיות עוקבות הדנות במי שרצח אדם. תחילה הלכותיו של הרוצח בשוגג, ולאחר מכן הלכותיו של הרוצח במזיד. על פניו נראה שכאן היה מקומו של הרוצח מהסוג השלישי, הרוצח העלום שבגיניו נצטוונו להביא את העגלה הערופה. להלן הפסוקים העוסקים ברוצח בשוגג שהוזכרו בפרק י"ט בדברים בפסוקים א"י,³ ומיד לאחריהם פסוקים י"א-י"ג שבהם הובא דינו של הרוצח במזיד.

הרוצח בשוגג

(א) כִּי־יִכְרֹת ה' אֶל־לִהְיֶה אֶת־הַגּוֹ'ם אֲשֶׁר ה' אֶל־לִהְיֶה נָתַן לָךְ אֶת־אֶרְצָם וְיִרְשָׁתָם וְיִשְׁבְּתָ בְּעֵרֵיהֶם וּבְבָתֵיהֶם: (ב) שְׁלוֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אֶרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֶל־לִהְיֶה נָתַן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ: (ג) תִּכְוֶן לָךְ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אֶרְצְךָ אֲשֶׁר יִנְחִילֶךָ ה' אֶל־לִהְיֶה

וְהִיָּה לְנוֹס שְׂמָה כָּל־רֹצֵחַ: (ד) וְזֶה דְבַר הַרְצָח אֲשֶׁר־יָנוֹס שְׂמָה וְחֵי אֲשֶׁר יָכֹה אֶת־רַעְלוֹ בְּבַל־יִדְעַת וְהוּא לֹא־שָׂנָא לוֹ מִתְמַל שְׁלֹשָׁם:..... הוּא יָנוֹס אֶל־אֶחָת הָעָרִים־הָאֵלֶּה וְחֵי: (ו) פֶּן־יִרְדֹּף גָּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הַרְצָח כִּי־יִחַם לְבָבוֹ וְהִשִּׁיגוּ כִּי־יִרְכָּה הַדֶּרֶךְ וְהִקְהוּ נַפְשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט־מֹות כִּי לֹא שָׂנָא הוּא לוֹ מִתְמַל שְׁלֹשָׁם: (ז) עַל־כֵּן אֲנִי מְצַוְךָ לֵאמֹר שְׁלֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ:.....(י) וְלֹא יִשְׁפֹךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אֶרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֶל־לִהְיֶה נָתַן לָךְ נַחֲלָה וְהִיָּה עֲלֶיךָ דְמַיִם:

הרוצח במזיד

(יא) וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שָׂנָא לְרַעְהוּ וְאַרְבַּ לּוֹ וְקָם עָלָיו וְהִקְהוּ נַפְשׁ וְמָת וְנָס אֶל־אֶחָת הָעָרִים הָאֵלֶּה: (יב) וְשָׁלַח זַקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׂם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גָּאֵל הַדָּם וְמָת: (יג) לֹא־תַחֲסוּ עֵינֶיךָ עָלָיו וּבְעֵרְתָ דָם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לָךְ:

כאמור, נראה שדווקא כאן לאחר פירוט דינו של הרוצח בשגגה ושל הרוצח במזיד שרצחו יחיד מישראל, היה מקום לשלב את פרשת העגלה הערופה. העוסקת גם היא ברצח של יחיד.

הביטוי המשותף והייחודי 'דם נקי' מופיע

בפרשיות הרוצח ובפרשת העגלה הערופה

מסתבר שלא רק הנושא המשותף קושר את פרשת העגלה הערופה לפרשת הרוצחים בשוגג ובמזיד. התורה מביאה גם ביטוי משותף לשלוש פרשיות אלה. כוונתנו היא לביטוי הייחודי **דם נקי**.³ בהמשך המאמר נבחן את המשמעות המשותפת של הביטוי בהלכות הרוצח הגלוי ובהלכות הרוצח הנסתר והעגלה הערופה. עתה רק נציין שהופעת הביטוי המשותף קושרת את הפרשיות ומחייבת לכאורה את כתיבתם בסמיכות הדדית. בפרשיות הרוצחים הוזכר הביטוי בפסוקים י' ו"ג, ואילו בפרשת העגלה הערופה מוזכר הביטוי פעמיים בפרק כ"א בפסוקים ח' ו ט'.

(ח) כִּפְרֹ לְעַמְךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פְּדִיתָ ה' וְאֶל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם: (ט) וְאַתָּה תִּבְעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקֶּרְבְּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיִּשָּׂר בְּעֵינֶיךָ ה': o

³ הביטוי **דם נקי** מופיע חמש פעמים בתורה. ארבע פעמים בהלכות הרוצחים ובפרשת העגלה הערופה, ועוד פעם אחת ויחידה בברכות ובקללות של הר גריזים והר עיבל, דברים פרק כז (כה) אָרוּר לֵקֵחַ שָׁחַד לְהַכּוֹת נַפְשׁ דָּם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: o

² מדובר ב 12% בקירוב מכלל תרי"ג המצוות, כשכולן מרוכזות בפרשה אחת. בפרשת קדושים המוכרת גם היא בזכות ריבוי מצוותיה, אנו למדים על 54 מצוות בלבד.

ד. פרשת העגלה הערופה כנגד הזילות חיי אדם בגלל ריבוי המלחמות

נראה שפרשת העגלה הערופה הועברה ממקומה הטבעי באמצע פרק י"ט, לאחר פירוט דיני הרוצח בשוגג והרוצח במזיד, כדי לבטא תובנה מיוחדת המתקשרת להרג בכלל, ולהרג במלחמות בפרט. כדי שנגיע לתובנה זו, עלינו לבחון מהן המצוות שנכתבו בחלקו השני של פרק י"ט, בין הלכות הרוצחים הגלויים, לפרשת העגלה הערופה שנכתבה בתחילת פרק כ"א.

מסתבר שבחלקו השני של פרק י"ט מובאים הלכות העדים הזוממים, ומיד לאחריהם בפרק כ' נכתבו

שלוש הלכות הקשורות למלחמה ולקרב. התורה מזכירה תחילה את דברי משוח המלחמה לחיילים המתגייסים ואת הלכות השיבה מהמלחמה הביתה. לאחר מכן עובר פרק כ' לתאר את ההלכות הקשורות לפתיחה בשלום בעת מצור על האויב. פרק כ' מסתיים באיסור להשחית עצים במהלך המלחמה. רק לאחר כל אלה נכתבה פרשת העגלה הערופה בתחילת פרק כ"א.⁴

פרישת ההלכות מסוכמת בטבלה הבאה.

	המיקום	הנושא	
1	יט, א-י	ערי מקלט והרוצח בשוגג	הלכות רוצח
2	יט, יא-יג	הרוצח במזיד	
3		מקומה הטבעי של הפרשה	
4	יט, יד	השגת גבול	
5	יט, טו-כא	הלכות עדים והזמתם	
6	כ, א-ט	השבים מהמלחמה	הלכות מלחמה
7	כ, י-יח	קריאה לשלום בעת מצור	
8	כ, יט-כ	עצי מאכל בעת מלחמה	
9	כא, א-ט	הרוצח העולם והעגלה הערופה	מקומה האמיתי של הפרשה

ה. משמעותו של הביטוי הדם הנקי

כפי שהזכרנו לעיל, הביטוי דם נקי מופיע 4 פעמים בפרשת שופטים. הוא מוזכר בהלכות הרוצח בשגגה, בהלכות הרוצח במזיד, ופעמיים נוספות בהלכות העגלה הערופה.

הדם הנקי הוא דמו של הזכאי שנשפך בחינם, וללא כל הצדקה.

לכן בפרשת כי תבוא במסגרת האיסורים שנאסר לעשותם בעיקר בסתר, נאסר גם ליטול שוחד כדי להטות משפט ולגרום למותו של הזכאי. דברים כז, (כה) אַרוֹל לִקְחַם שִׁחַד לְהַכּוֹת נַפְשׁ דָּם נָקִי וְאָמַר כֹּל־הַעַם אָמֵן:

גם בדוגמא המפורסמת מספר יונה, מבקשים המלחים שאם ישליכו את יונה לים, לא יחויבו בהריגת חף מפשע. פרק א,

מתוך כך עולה שהתורה העבירה את פרשת העגלה הערופה ממקומה הטבעי (בשורה 3 בטבלה), וכתבה אותה רק לאחר סיום פרשת המלחמות שבפרשת שופטים (בשורה 9). מטרתה של העברה זו הוא להדגיש שלמרות ההרג הרב הנובע מהיציאה לקרב המוצדק ולמלחמה הראויה, יש להדגיש תמיד חשיבות חייו של כל אדם. עלינו לשמור ולהפנים תובנה זו, גם בצאתנו לקרב ולמלחמה. מטרת הפרשה היא לבסס את ההכרה שחיי האדם, חייו של כל אדם קדושים הם, והריגתו מהווה אירוע נורא המחייב תגובה פומבית כמו עריפת העגלה.

⁴ אלה הן שלוש פרשיות המלחמה בפרשת שופטים בפרק כ'. 1. כהן משוח מדבר לאנשי הצבא, (א) קִי־תִצָּא לְמִלְחָמָה עַל־אִיֶּבֶךָ וְרֵאִיתָ סוֹס וְרִכָּב עִם רַב מִמֶּךָ לֹא תִירָא מִהֶם קִי־ה' אֶל־לִיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלָה מֵאַרְץ מִצְרָיִם: (ב) וְהָיָה כִּקְרַבְכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַפֶּהַן וְדָבַר אֶל־הָעָם: 2. פתיחה בשלום בעת מלחמה, (י) קִי־תִקְרַב אֶל־עִיר

⁴ אלה הן שלוש פרשיות המלחמה בפרשת שופטים בפרק כ'. 1. כהן משוח מדבר לאנשי הצבא, (א) קִי־תִצָּא לְמִלְחָמָה עַל־אִיֶּבֶךָ וְרֵאִיתָ סוֹס וְרִכָּב עִם רַב מִמֶּךָ לֹא תִירָא מִהֶם קִי־ה' אֶל־לִיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלָה מֵאַרְץ מִצְרָיִם: (ב) וְהָיָה כִּקְרַבְכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַפֶּהַן וְדָבַר אֶל־הָעָם: 2. פתיחה בשלום בעת מלחמה, (י) קִי־תִקְרַב אֶל־עִיר

(יד) וַיִּקְרָאוּ אֶל־ה' וַיֹּאמְרוּ אֵנָה ה' אֵל־נָא נֹאכְדָה בְּלִפְטֵי הָאִישׁ הַזֶּה וְאֶל־תִּתֵּן עָלֵינוּ דָם נְקִיא כִּי־אַתָּה ה' כְּאִשֶׁר חִפְצָתָ עֲשִׂיתָ:

ו. הביטי הדם הנקי כמגדיר ההלכות הקשורות לרוצח בשוגג ולרוצח במזיד

הביטוי דם נקי במובן דמו של הזכאי, מחייב להסבירו בכל מקום מתוך הקשרו. אנו נעשה כך על פי פירושו של רס"ג,⁵ כשנעבור על פני ארבעה האזכורים שבפרשת שופטים.

נפתח באזכור הכפול שבפרשת הרוצח בשוגג ובמזיד.

1. אצל הרוצח בשוגג נאמר, (י"ט, י) **וְלֹא יִשְׁפֹךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אֶרְצָךְ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים:** וכתב על כך רס"ג, **ולא ישפך, כדי שלא ישפך.**

משמעות הדברים היא שתיקון ערי המקלט יאפשר לרוצח בשגגה לנוס מגואל הדם, ולא יישפך דמו הנקי.

2. האזכור אצל הרוצח במזיד, (י"ט, יג) **לֹא־תִחַסּוּ עֵינֶיךָ עָלָיו וּבְעֵרַת דָּם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לָךְ:** וכתב על כך רס"ג, **ובערת דם הנקי, ובערת רוצח הנקי.** משמעות הדברים היא שאסור לחוס על הרוצח במזיד, יש למצות בו הדין ולהרגו, וכך יבערו את שופך הדם הנקי.

נמצא שלביטוי 'דם נקי' שתי משמעויות שונות המגדירות את הלכות הרוצח בשוגג והרוצח במזיד.

1. אין לשפוך דמו של החף מפשע, דוגמת הרוצח בשוגג.

2. יש למצות את הדין עם הרוצח במזיד ולהוציאו להורג.

ז. דם נקי כמגדיר ההלכות הקשורות לעגלה הערופה ומכאן לשני האיזכורים המקבילים אצל העגלה הערופה.

1. (כ"א, ח') **כִּפֹּר לְעֵמֶךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ ה' וְאֶל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עֵמֶךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם.** וכתב על כך רס"ג, **ואל תתן דם נקי, ואל תטיל עליהם עונש התרשלות בדם נקי, ואז יתכפר להם מה שנתרשלו באותו דם.**

משמעות הדברים היא שהזקנים מבקשים שחטא שפיכת הדם של הנרצח הזכאי, לא יושת עליהם.

2. (כ"א, ט) **וְאַתָּה תִּבְעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקֶּרְבְּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיִּשָּׁר בְּעֵינֵי ה'.** וכתב על כך רס"ג, **תבער דם הנקי תבער רוצח הנקי.**

משמעות הדברים היא שלמרות שהעגלה הערופה נערפה, חייב העם להמשיך ולחפש הרוצח, כדי שדמו של שופך דם הזכאי יבוער.

נמצא שלביטוי דם נקי המוזכר בפרשת עגלה ערופה, שתי משמעויות המקבילות למשמעויות שיש לביטוי בהלכות הרוצח בשוגג ובמזיד.

1. הזקנים מבקשים בווידוי שלהם שיקלח לעם ולא תינתן עליו האחריות להריגת החלל שנמצא.

2. חובה על הציבור לחפש את הרוצח העלום ולקיים בו את גזר דינו ולהורגו.

ארבע האיזכורים שבפרשת שופטים המתחלקים לשתי המשמעויות העיקריות מפורטים בטבלה הבאה, על פי מיקום הופעתם בהלכות הרוצח ובהלכות העגלה הערופה.

עגלה ערופה		הלכות רוצח		דם נקי	
אשמת העם		דמו של הרוצח בשוגג		לא ישפך, אל תתן	משמעות ראשונה
	דמו של הרוצח העלום		דמו של הרוצח במזיד	ואתה תבער	משמעות שניה

שבהוצאת מוסד הרב קוק, נערך על ידי הרב יוסף קפאח. מדובר בתרגום לעברית של הקטעים הפרשניים מתוך פירושו של הרס"ג לתורה, שנכתב במקור בערבית.

⁵ הרס"ג (המאה העשירית) כתב פירוש רחב לתורה, וכן תרגום של התורה לערבית. נראה שמדובר בפרוש הראשון שנכתב לתורה על פי סדר הפסוקים פסוק אחר פסוק. פירוש הרס"ג לתורה המצורף לחומש תורת חיים

ח. מה נלמד מהביטוי 'הדם הנקי' המופיע פעמיים בפרשת העגלה הערופה?

עתה משהבהרנו את שתי המשמעויות של הביטוי הכפול הדם הנקי המופיע בפרשת העגלה הערופה, ננסה לבחון כיצד מבטאות מצוותיה של העגלה הערופה את המשמעויות האלה.

נפתח במשמעות הראשונה, הסרת האשמה מעל עם ישראל כמפורט בפסוקים ז' וחי'..

(ז) וְעָנּוּ וְאָמְרוּ יְדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת-הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ:

(ח) כִּפְרֹ לְעַמְךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-פָּדִיתָ ה' וְאַל-תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם:

האיזכור של דם נקי בפרשת העגלה הערופה, מופיע בתוך בקשת הכפרה על ידי זקני העם. בקשת הכפרה על גבה של העגלה הערופה, מזכירה את בקשת הכפרה ואת הווידוי של החוטא בשוגג, על גב קרבן החטאת. על פי דימוי זה דם העגלה נשפך במקביל לדם קרבן החטאת, ומטרתו להסיר מעל העם את עוון הריגתו של החלל. דימינו את הבאת העגלה הערופה להקרבת קרבן חטאת, אך יש גם לעמוד על ארבעה הבדלים משמעותיים בין עריפת העגלה להקרבת החטאת. 1. מקום ההקרבה של העגלה בחוץ, החטאת מוקרבת בבית המקדש. 2. חטאת מובאת מכל בהמה, העגלה הערופה חיבת להיות כזו שלא עלה עליה עול. 3. החטאת נשחטת והעגלה נערפת. 4. מביאי החטאת סומכים ידיהם על ראש הקרבן, מביאי העגלה רוחצים ידיהם במקום העריפה.

הבדלים אלה בין סדר ההקרבה וסדר העריפה, מבטאים את השוני הבסיסי שבין בקשת הכפרה על ידי הזקנים לבין בקשת הכפרה של מקריב החטאת. האחרון חטא בשגגה. הוא מכיר בחטאו ומודע לפרטי החטא. לעומת זאת מובאת העגלה על ידי הזקנים לאחר מציאתו של הרוג שלא נודע מי הכהו, כשפרטי ההריגה לא מוכרים. מאחר ופרטי המעשה

לא מוכרים לזקנים, הם משלבים בטקס עריפת העגלה רמזים שונים המתקשרים למעשה העלום, ומנסים לבטא את שבאמת קרה כאן.

הזקנים מביאים עגלה שלא עלה עליה עול ועורפים אותה כדי לייצג את קטיעת חייו של החלל, שהריגתו מנעה ממנו לשאת עול, לעמול וליצור. העגלה נערפת במקום שלא יזרע עוד, כסמל לכך שהחלל לא יוכל עוד לפרות ולרבות. הזקנים חוזרים באמצעות העגלה הערופה על המעשה הנורא שנעשה בקרבתם, ומבקשים שהמעשה לא יזקף לחובתם. שטיפת הידים מסמלת את סיום הטקס ואת ההתרחקות מחטא האדישות, לקראת הווידוי.

נעבור למשמעות השניה של הדם הנקי כפי שהיא מופיעה בפסוק האחרון של פרשת עגלה ערופה.

(ט) וְאַתָּה תִּבְעַר הַדָּם הַנָּקִי מִקֶּרְבְּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי ה':

מכאן עולה החובה המוחלטת לבער דמו של הרוצח. ביעור זה הוא עשיית הדין ברוצח, והריגתו. על הזקנים להתמיד בחיפוש הרוצח, אך עתה בעודו עלום, יעשו הזקנים לעגלה את שהיו אמורים לעשות לרוצח. עריפת העגלה מסמלת את הריגתו הרצויה של הרוצח. עריפת העגלה במקום שלא ייעבד ולא ייזרע, מסמלת את חובת הגלות שחלה על הרוצח, שאינו רשאי להישאר במקומו. כשם שנגזר על קין הרוצח הראשון להיות נע ונד, כך היה ראוי לעשות ברוצח העלום.⁶

אם נכונים דברינו, מצוות העגלה הערופה מיישמות למעשה את שתי המשמעויות העולות מהביטוי הדם הנקי. מתוך כך עולה שמצוות אלה מתייחסות בצורה מקבילה גם לחיי הנרצח שנגדעו, וגם לדינו המושעה של הרוצח העלום. פרטי ההתייחסות המקבילה מפורטים בטבלה הבאה.

(יב) כִּי תַעֲבֹד אֶת-הָאֱדֹמָה לֹא-תִסַּף תִּתְּכֶנָּה לָךְ גַּע וְנָד תִּהְיֶה בְּאֶרֶץ:

⁶ בראשית פרק ד (י) וַיֹּאמֶר מֶה עֲשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אֲחִיךָ צַעֲקִים אֵלַי מִן-הָאֲדָמָה: (יא) וְעַתָּה אָרוּר אַתָּה מִן-הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־צָעַתָּה אֶת-פִּיָּהּ לִקְחֹת אֶת-דְּמֵי אֲחִיךָ מִיָּדִי:

		הלכות העגלה הערופה	אל תתן דם נקי-כפרה הע"ע מסמלת את הנרצח ואת אשמת העם	ביעור הדם הנקי-ענישה הע"ע מסמלת את ביצוע הדין ברוצח
המסגרת	1	עגלה שלא עלה עליה עול	קטיעת מי שלא היה לו עבר	עגלה 'נקיה' כסמל לנרצח
	2	נחל איתן שלא נעבד	קטיעת מי שאין לו עתיד	הרוצח ינוע ממקום למקום
הטקס	3	עריפת העגלה	הריגה ללא תכלית של הנרצח	עריפה כסמל להריגתו הרצויה של הרוצח
	4	רחיצת ידים	התרעננות ושיבה לחיים תקינים עם קבלת אחריות	סמל לגמר הדין
	5	וידוי	כמו על גבי קרבן חטאת על עבירה בשוגג	

ט. סוף דבר

ניסינו ללמוד בצורה ישירה את פרשת העגלה הערופה.

מיקומה המיוחד של הפרשה לאחר הלכות המלחמה, ולפני פרשת יפת התואר שניתנה כנגד היצר הרע, מלמדת אותנו שייעודה של פרשת העגלה הערופה הוא להשריש בלב כולם, לוחמים ואזרחים אחרים, שחיי כל אחד ואחד יקרים ביותר. גם היוצא למלחמה הנחשף להרג רצוי ומותר, חייב להסיר מליבו מחשבות של רצח, בגלל קדושת חייו של כל פרט.

למדנו את המשמעות הכפולה של הביטוי המוביל 'הדם הנקי', מתוך הופעתו הכפולה בפרשת הרוצח

בשוגג ובפרשת הרוצח במזיד. מאחר והביטוי המוביל מופיע פעמיים גם בפרשת העגלה הערופה, ניסינו להסביר את פרטי מצוות העגלה הערופה כביטוי המעשי של המשמעויות האלה. המשמעות הראשונה היא בקשת הזקנים שלא להפליל את העם, ולא להשית עליו אשמת רצח החלל. משמעות זו ממקדת את המצוות בחיי הנרצח שנגדעו. המשמעות השניה היא החובה המתמדת שמוטלת על העם לגלות את הרוצח העלום ולהעמידו לדין. משמעות זו ממקדת את המצוות בדינו המושעה עדיין של הרוצח שברח.